

ABJA GÜMNAASIUM

EESTI KEELE JA KIRJANDUSE AINEKAVA

Eesti keele kursused

10. klass

Eesti keel 1. kursus (Keel ja ühiskond) – 35 tundi

Õpitulemused

Kursuse lõpetamisel õpilane:

- 1) mõistab keele rolli, funktsioone ja tähendust ühiskonnas;
- 2) tunneb eesti keele erijooni teiste keeltega võrreldes;
- 3) mõistab allkeelte ja keele varieerumise olemust;
- 4) tunneb suulise ja kirjaliku keele norme ning etiketti;
- 5) oskab eakohasel tasemel analüüsida ajastuomaseid keelenähtusi.

Õppesisu

Keele ülesanded: infovahetus, suhteloomed, identiteedi väljendamine, maailmapildi kujundamine.

Keel kui märgisüsteem. Teised märgisüsteemid. Graafilised üldistused (joonised, tabelid, skeemid). Pildikeel. Märgisüsteemide ühendamine tekstis. Kunst ja keel.

Eesti keel ja teised keeled. Eri tüüpi keeled. Eesti keele eripära teiste keelte kõrval.

Häälikusüsteem, astmevaheldus, muutevormistik, lausetüübid ja sõnajärg, totaalsus ja partsiaalsus lauseehituses (täis- ja osaalus, täis- ja osasihitis, täis- ja osaöeldistäide), eesti sõnamoodustuse erijooni.

Eesti keel võrdluses soome keele ja teiste soome-ugri keeltega; Euroopa ja maailma keeled (valikuliselt). Keelekontaktid. Saksa, vene, inglise ja soome keele mõju eesti keelele. Keele varieerumine ja muutumine.

Tänapäevase kirjakeele kujunemine. Kirjakeel ja kõnekeel. Murdekeel ja kodumurre. Kirjakeele norm. Keeleline etikett. Keelekasutuse valdkonnad ja sotsiaalrühmade erikeeled. Släng. Aktsent. Eesti mitmekultuurilise ja mitmekeelse maana. Keeleline tolerantsus. Eesti keelepoliitika. Eesti keele kasutusvaldkonnad ja arendus: keeletehnoloogia, terminoloogia ja oskuskeel, ilukirjandus, tõlkekultuur. Eesti keele staatus ja tulevik.

Eesti keel 2. kursus (Praktiline eesti keel I) – 35 tundi

Õpitulemused

Kursuse lõpetamisel õpilane:

- 1) argumenteerib veenvalt ja selgelt ning kaitseb oma seisukohti suuliselt ja kirjaliku arutleva teksti vormis;
- 2) koostab levinumaid tarbetekste;
- 3) oskab ühe alusteksti põhjal koostada referaati ja kokkuvõtet, vältides plagiaati;
- 4) tunneb põhilisi elektroonilise infootsingu võimalusi ning kasutab neis leiduvat infot oma tekstides;
- 5) oskab kasutada elektroonilisi ja paberil sõnaraamatuid;
- 6) on kinnistanud ja parandanud oma õigekirja- ja kirjakeeleoskust.

Õppesisu

Kõnearendus-, lugemis-, kuulamis- ja kirjutamisteemad

1. Kursusega „Keel ja ühiskond“ seostuvad teemad.
2. Kirjanduskursustega haakuvad teemad.
3. Õppekava läbivad teemad.

Kõnelemine

Suuline esinemine ja suhtlus eri tüüpi olukordades. Argumenteerimine, veenmine; emotsionaalsus, toon.

Kirjutamine

Tarbetekstid: elulugu, avaldus, seletuskiri, taotlus, kaebus, kiri ja e-kiri, plangid ning vormid.
Arvamustekstid. Arvamustekstide ülesehituse põhimõtted. Arvamustekstide koostamine ühiskonna- ja õpilaselu teemadel.

Referaadi ja kokkuvõtte kirjutamine.

Õigekirja ja õigekeelsusküsimuste kordamine vajaduse põhjal.

Lugemine

Seotud ja sidumata tekstide (nimestike, graafikute, tabelite jm) mõistmine.

Tekstide otsing veebist ja raamatukogust; info otsing elektroonilisest ja paberil tekstist.

Süsteemiline sõnavaraarendus (nt harvem sõnavara, mõistesuhted, sõnamoodustus, käsitletavate teemadega seotud erisõnavara; sõnavara omandamine, kinnistamine ja praktiline kasutamine).

Kuulamine

Erinevate keelevariantide sotsiaalse tähenduse mõistmine, teksti suhtlustähenduse ja eesmärgi mõistmine eri toimingutes, suhtluspartneri mõistmine dialoogis.

11. klass

Eesi keel 3. kursus (Meedia ja mõjutamine) – 35 tundi

Õpitulemused

Kursuse lõpetamisel õpilane:

- 1) tunneb meediakanaleid, trükimeedia, raadio, televisiooni ja elektroonilise meedia erijooni ning olulisi tekstiliike;
- 2) teab teksti üldtunnuseid ning eri tekstide vastuvõtu iseärasusi;
- 3) on teadlik meediateksti vastuvõtu eripärast ja selle põhjustest;
- 4) on omandanud tekstianalüüsi põhivõtted; analüüsib verbaalset teksti visuaalses ja audiovisuaalses kontekstis;
- 5) tajub teksti autori eesmärke ning motiive; leiab viiteid ja vihjeid teistele tekstidele, tõlgendab teksti seostuvate tekstide kontekstis;
- 6) eristab fakti arvamusest ning usaldusväärset infot küsitavast;
- 7) tunneb meediatekstis ära argumentid ja põhilised mõjutamisvõtted;
- 8) analüüsib kriitiliselt reklaami ning arutleb reklaami ja mainekujunduse teemadel;
- 9) oskab väljendada oma seisukohta loetu ja kuuldu kohta ning valida selleks sobivaid keelevahendeid.

Õppesisu

Teksti üldtunnused: sobivus suhtlusolukorda, üldine sidusus ja sisuosade seostamine; keeleline loovus ja õigekeelsus. Tekstide tõlgendamine, retseptiooni erinevuse põhjused: teadmised, isiklik kogemus, kultuuritaust. Teksti adressaat ja vastuvõetavus. Tekstide liigitamine ja analüüs.

Olulisemad meediažanrid (uudis, reportaaž, intervjuu, arvamus). Meediatekstide seostamine: viited ja vihjed, vahendamise ulatus ja eesmärgid. Keel info ja suhteloome teenistuses.

Meediakanalid. Tähtsamad meediakanalid Eestis, eriala- ja üldhuviajakirjad, raadio- ja telekanalid, internet, paber- ja on-line-väljaanded, kvaliteetajakirjanduse ja meelelahutusajakirjanduse erinevused. Kirjutatud teksti, kuuldeteksti ja audiovisuaalse teksti esitusviisid ning vahendid. Eri tüüpi meediatekstide vastuvõtu spetsiifika; verbaalse teksti taju heli ja pildi kontekstis.

Meediatekstide usaldusväärsus. Suhtlus internetiportaalides.

Meedia ja mõjutamine. Verbaalne ja visuaalne mõjutamine. Manipuleerimine, meediaeetika ja meediakriitika. Oma seisukoha eetilise ja asjakohane sõnastamine. Autoripositsioon, info allikad ja nende usaldusväärsus. Kriitiline ja teadlik lugemine. Fakti ja arvamuse eristamine. Meedia retoorika ja argumentid. Sotsiaalsete tunnuste ja müütide konstrueerimine meediatekstis.

Reklaam (kommertsreklaam, poliitiline reklaam, sotsiaalreklaam). Reklaami sihtrühmad ja kanalid. Reklaam mainekujundusvahendina. Erandlikud keele ja tähelepanu äratamise võtted.

Reklaami mõjus. Kriitilise reklaamitarbija kujundamine.

Eesti keel 4. kursus (Praktiline eesti keel II) – 35 tundi

Õpitulemused

Kursuse lõpetamisel õpilane:

- 1) annab paindlikult ja olukorra järgi edasi oma tundeid, mõtteid ja hinnanguid niihästi isiklikus, avalikus kui ka ametlikus suhtluses, nii suuliselt, kirjalikult kui ka elektrooniliselt;
- 2) argumenteerib veenvalt ja selgelt ning suudab kaitsta oma seisukohti eakohastes aruteludes koolis;
- 3) suudab kaasa mõelda avalikule esinemisele ning esitada ettekandjale küsimusi;
- 4) suudab eri liiki meediatekste kriitiliselt hinnata ning eri allikatest pärineva info ja arutluskäikude põhjal tasakaalustatud kokkuvõtet teha;
- 5) suudab kirjutada arvamislugu, retsensiooni ja pressiteadet ning koostada koosoleku memo ja tegevuskava;
- 6) suudab mitme aimeallika põhjal kirjutada referatiivset teksti, vältides plagiaati;
- 7) on arendanud oma elektroonilise infootsingu oskust ning suudab kasutada paindlikke infootsingu strateegiaid;
- 8) on kinnistanud ja parandanud oma õigekirja- ja kirjakeeleoskust.

Õppesisu

Kõnearendus-, lugemis-, kuulamis- ja kirjutamisteemad

1. Kursusega „Meedia ja mõjutamine“ seostuvad teemad.
2. Kirjanduskursustega haakuvad teemad.
3. Õppekava läbivad teemad.

Kõnelemine

Suuline suhtlus olukorrast ja vestluspartnerist lähtuvalt.

Sama sõnumi edastamine erinevate keelevahenditega, keelelise väljenduse paindlikkus, otsesem ja kaudsem väljendumine.

Ratsionaalsete, emotsionaalsete ja eetiliste argumentide kasutamine ning veenmine ja mõjutamine.

Kirjutamine

Tarbekirjade koostamine: juhend, koosoleku memo, tegevuskava.

Mitme allika põhjal kokkuvõtte ja referaadi kirjutamine.

Ajakirjanduslike tekstide koostamine: arvamislugu, retsensioon, pressiteade.

Veebitekstide koostamine: blogi, podcast.

Vajaduse korral õigekirja ja õigekeelsusküsimuste kordamine.

Lugemine

Eri modaalsusega tekstide (kirjaliku, audiovisuaalse, hüpertextilise) tähenduse mõistmine.

Teksti eesmärgi ja vaatenurga mõistmine, meediatekstide kriitiline analüüsimine.

Teksti sisuliste ja keeleliste tunnuste põhjal paindlike elektrooniliste otsingustrateegiate kasutamine.

Süsteemaatiline sõnavaraarendus (üldkasutatavate võõrsõnade, ilukirjanduskeele sõnavara, käsitletavate teemadega seotud terminoloogia omandamine, kinnistamine ja praktiline kasutamine).

Kuulamine

Ratsionaalsete, eetiliste ja emotsionaalsete argumentide eristamine suulises tekstis, kallutatuse ja manipuleerimise äratundmine.

12. klass

Eesti keel 5. kursus (Praktiline eesti keel III) – 35 tundi

Õpitulemused

Kursuse lõpetamisel õpilane:

- 1) suudab edasi anda tähendusvarjundeid, tajub keelendite konnotatiivseid tähendusi ning mõistab vihjelist keelekasutust;
- 2) oskab veenvalt ja selgelt argumenteerida ning kaitsta oma seisukohti keerukaid küsimusi käsitlevas ametlikus arutelus;
- 3) suudab konspekteerida näitvahenditega toestamata suulist esitust;
- 4) oskab edastada eri modaalsuse ja struktuuriga ning eri allikatest saadud infot ja arutluskäike sidusas tekstis ning lõimida sellesse oma hinnanguid ja seisukohti;
- 5) oskab koostada keerulisi tarbetekste;
- 6) tunneb teadusliku stiili põhitunnuseid ning suudab koostada eakohast teaduslikku teksti, vältides plagiaati;
- 7) kasutab keerukaid elektroonilise teabeotsingu strateegiaid ning suudab hinnata teabe usaldusväärsust;
- 8) valdab eesti kirjakeelt.

Õppesisu

Kõnearendus-, lugemis-, kuulamis- ja kirjutamisteemad

1. Kursusega „Teksti keel ja stiil“ seostuvad teemad.
2. Kirjanduskursustega haakuvad teemad.
3. Õppekava läbivad teemad.

Kõnelemine

Keeleline väljendusrikkus mõtete, tunnete ja hinnangute väljendamisel.

Stiilivahendite kasutamine erineva mõju saavutamiseks suulises esinemises ja väitluses.

Kirjutamine

Arutleva artikli kirjutamine eri tüüpi (tekstiliste, pildiliste, audiovisuaalsete; lineaarsete, mittelineaarsete, hüpertekstiliste) alustekstide põhjal.

Tarbetekstide (projekti ja kandidaadi põhjenduse, tegevusaruande) koostamine.

Teadusteksti koostamine ja vormistamine.

Vajaduse korral õigekirja ja õigekeelsusküsimuste kordamine.

Lugemine

Keeruka struktuuriga ja eri modaalsusega tekstide mõistmine.

Keeruka kujundliku väljenduse mõistmine.

Süsteemaatiline sõnavaraarendus (akadeemilisele ja haritud stiilile omaste võõrsõnade, lendväljendite, ilukirjanduskeele kõrgstiilse sõnavara ning käsitletavate teemadega seotud terminoloogia omandamine, kinnistamine ja praktiline kasutamine).

Teabeotsinguoskuste tõhustamine.

Kuulamine

Keeruka struktuuriga suulise teksti konspekteerimine.

Väitluse juhtimine ning seal esile tõusnud argumentidest kokkuvõtte tegemine.

Eesti keel 6. kursus (Teksti keel ja stiil) – 35 tundi

Õpitulemused

Kursuse lõpetamisel õpilane:

- 1) valib sobiva suhtluskanali ning väljendub korrektselt nii suulises kui ka kirjalikus vormis;
- 2) valib väljendusvahendeid suhtlusolukorra ja kõneaine põhjal;
- 3) analüüsib tekstide sisu, eesmärke, kasutuskonteksti, ülesehitust, sõnavara ning stiili;
- 4) koostab eri liiki tekste (arutlus, arvustus ja muud probleemkirjutised; tarbetekstid; uurimistöö);
- 5) seob tekste luues omavahel alustekste, refereerib, tsiteerib, parafraseerib ning kasutab viitamissüsteeme;
- 6) tunneb mõjutamise viise ja keelevahendeid, argumenteerib, nõustub esitatud väidetega või lükkab neid ümber nii suulises kui ka kirjalikus tekstis.

Õppesisu

Keel suhtlus- ja tunnetusvahendina. Suulise ja kirjaliku suhtluse ning teksti erinevused. Stiil ja stilistika. Keele kasutusvaldkonnad ja stiil. Asjalikkus ja isikupära. Viisakus ja sõbralik toon. Võimukus, vulgaarsus ja suhtlusvead. Ametlik stiil, publitsistlik stiil ning teadusstiil. Stiilivärving, stiiliviga; keele kasutusvaldkondade tüüpilised stiilivead. Ilukirjandusstiil ja poeetika. Eesti sõnavara; tähendus ja stiilijooned. Oma sõnavara rikastamise võimalused. Keele kujundlikkus ja loov keelekasutus. Tekstide võrdlev analüüs (eesmärgid, kasutuskontekst, grammatilised erijooned, sõnavara, stiil). Võrgusuhtluse keelevelikud. Teadlik kirjutamine. Kirjutamise eesmärk, adressaat, pealkiri, probleem, põhiidee. Teksti aineistik, materjali kogumine ja süstematiseerimine. Teema, selle varasemad käsitlused ja tahud. Teksti ülesehitus ja sidusus. Lõigu ülesanne (allteema, väide, selgitus, tõestus, järeldus, üldistus). Arutlev kirjutamine. Oma teksti toimetamine. Teadustekst. Uurimiseesmärgi ja hüpoteesi sõnastamine. Materjali kirjeldamine ja usaldusväärsus. Uurimuse struktuur. Allikate refereerimise ja tsiteerimise eesmärgid. Lause- ja lõiguvüited; viitekirje. Võrdlemine, analüüsimine, üldistamine, järeldamine. Vormistamine. Arvustamine. Loomevargus ehk plagiaat.

Eesti keel 7. kursus (Kirjandi- ja kõneõpetus) – 35 tundi

1. Ainevaldkond ning pädevused

Gümnaasiumi lõpetaja:

1) väljendub selgelt, eesmärgipäraselt ja üldkirjakeele normidele vastavalt nii suulises kui ka kirjalikus suhtluses;

2) arutleb loetud, vaadatud või kuulatud teksti põhjal teemakohaselt ja põhjendatult;

3) teab tekstide ülesehituse põhimõtteid, koostab eri liiki tekste, kasutades alustekstidena nii teabe- ja ilukirjandustekste kui ka teisi allikaid neid kriitiliselt hinnates;

4) hindab kriitiliselt meedia- jm avalikke tekste, tunneb ära tekstide mõjutusvahendid.

2. Üldpädevuste kujundamine

Peamised ainevaldkonnas taotletavad üldpädevused on keelepädevus ja kunstiline pädevus.

Viimane hõlmab tekstiloomet ja korrektset suhtluspädevust.

Väärtuspädevuse kujundamisel on oluline koht kursuse õppesisus.

Keeleõpetus väärtustab funktsionaalset kirjaoskust, õigekeelsust ja sobivate keelevahendite valikut suulises ja kirjalikus suhtluses teiste inimestega, suhtlusoskust, samuti teadlikku kriitilist suhtumist teabeallikatesse, sh meediasse. Keeleõpetus rõhutab ka vaimseid väärtusi: emakeele eripära ja arenguloo tundmist, keele eri kasutusvaldkondade tundmist.

Nii kõne- kui ka kirjandiõpetus väärtustab ja suunab õpilast märkama keelekasutuse esteetilist külge, keeleõpetus erinevate stiilide eritlemisel. Kursuse kujutusobjektiks on inimene tema suhetes teiste inimestega ning toimetulek ühiskonnas. Tekstide lugemisel ja analüüsimisel puutub õpilane kokku nii üldinimlike kõlbeliste väärtuste, teoses kajastatud ajajärgu sotsiaalsete väärtuste kui ka kultuuriväärtustega. See protsess kujundab õpilasel kõlbelisi väärtusi, sotsiaalseid hoiakuid ning tõekspidamisi, aga ka suhtumist kõne- ja kirjandiõpetusse kui kunstiloomingusse, kultuuridentiteeti ja lugupidavat suhtumist. Eri ajastuid ja ühiskonnaelu kajastavate kõnede koostamine ning tõlgendamine, neis käsitletud probleemide ja väärtussuhtumiste seostamine nüüdisajaga toetab ka sotsiaalse pädevuse kujunemist. Kõne- ja kirjandiõpetus arendavad ka olulisi õpioskusi: eri liiki tekstide analüüsi ja mõtestamist, fakti ja arvamuse eristamist, eri allikatest teabe hankimist ja selle kriitilist kasutamist, eri liiki tekstide koostamist; oma arvamuse kujundamist ja sõnastamist.

3. Lõiming valdkonnapädevuste ning ainevaldkondadega

Eesti keel on ühtaegu kooli õppekeel ja keskne õppeaine. Hea keeleoskus loob eeldused kõigi õppeainete edukaks omandamiseks ning toimetulekuks isiklikus ja avalikus elus. Samas arendavad kõik õppeained keelekasutuse põhipädevusi: sõnavara mõistmist ja kasutusoskust, teksti mõistmist ja tekstiloomet, pädevust suuliselt ja kirjalikult suhelda. Seega kujuneb õpilaste funktsionaalne ja kriitiline kirjaoskus välja mitte üksnes eesti keele, vaid kõigi õppeainete õppetegevuse tulemusel. Samas toimub keeleoskuse järjekindel ja teadlik arendamine siiski valdavalt keele- ja kirjandustundides, kuid pidev koostöö teiste ainete õpetajatega on kindlasti tulemuslik. Kõne- ja kirjandiõpetuse õpetamise teiste õppeainetega lõimimiseks on teisigi võimalusi- Erinevate tekstidega tutvumine võib äratada huvi võõrkeelte õppimise vastu, õpitavas võõrkeeles kirjutatud

teoste lugemine ja arutamine võib teadlikul suunamisel äratada huvi õpitava keele maa, selle kultuuri ja kirjanduse originaalkeeles lugemise vastu.

4. Läbivate teemade käsitus

Elukestvaks õppeks ja karjääri planeerimiseks ning teabekeskkonnas toimetulekuks loob eeldused valdkonnapädevuse omandamine, sh korrektne suuline ja kirjalik väljendusoskus, arutlus- ja suhtlusoskus, eri liiki tekstide koostamise oskus ning teabe muretsemine eri allikatest neid kriitiliselt hinnates.

Kohustuslikud läbivad teemad on:

1) elukestev õpe ja karjääri planeerimine – taotletakse õpilase kujunemist isiksuseks, kes on valmis Lisa 20 Eesti keel: Kirjandi- ja kõneõpetuse ainekava

Abja Gümnaasiumi gümnaasiumiosa õppekava

õppima kogu elu, täitma erinevaid rolle muutuvast õpi-, elu- ja töökeskkonnas ning kujundama oma elu teadlike otsuste kaudu, sealhulgas tegema mõistlikke kutsevalikuid;

2) keskkond ja jätkusuutlik areng – taotletakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes hoiab ja kaitseb keskkonda ning väärtustades jätkusuutlikkust, on valmis leidma lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele;

3) kodanikualgatus ja ettevõtlikkus – taotletakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähtsust, tunneb end ühiskonnaliikmena ning toetub oma tegevuses riigi kultuurilistele traditsioonidele ja arengusuundadele;

4) kultuuriline identiteet – taotletakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumislaadi kujundajana ning kultuuride muutumist ajaloo vältel, kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktikate eripärast ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust ning on kultuuriliselt salliv ja koostööaldis;

5) teabekeskkond – taotletakse õpilase kujunemist teabeteadlikuks inimeseks, kes tajub ja teadvustab ümbritsevat teabekeskkonda, suudab seda kriitiliselt analüüsida ning toimida selles oma eesmärkide ja ühiskonnas omaks võetud kommunikatsioonieetika järgi;

6) tehnoloogia ja innovatsioon – taotletakse õpilase kujunemist uuendusaltiks ja nüüdisaegseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt kasutada oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutuvast tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas;

7) tervis ja ohutus – taotletakse õpilase kujunemist vaimselt, emotsionaalselt, sotsiaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline järgima tervislikku eluviisi, käituma turvaliselt ning osalema tervist edendava keskkonna kujundamises;

8) väärtused ja kõlblus – taotletakse õpilase kujunemist kõlbliselt arenenud inimeseks, kes tunneb ühiskonnas üldtunnustatud väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

5. Õppe- ja kasvatusesmärgid

Gümnaasiumi eesti keele kirjandi- ja kõneõpetuse kursusega taotletakse, et õpilane:

1) valdab eesti kirjakeelt ning kasutab seda korrektselt kõnes ja kirjas;

2) on keeleteadlik, tajub keelt oma identiteedi osana, analüüsib ning hindab kriitiliselt keele muutumise tendentse ja nüüdisolukorda;

3) tunneb tüüpilisi suhtlusolukordi, oskab valida suhtluskanalit ning suhtleb eesmärgipäraselt, kasutades konteksti sobivat suulist ja kirjalikku keelt;

4) tunneb tekstiliikide erinevusi ning oskab eri liiki tekste lugeda, analüüsida ja koostada;

5) rakendab oma suhtlus- ja tekstitööoskusi nii tekstide vastuvõtja kui ka loojana;

6) arendab loovat ja kriitilist mõtlemist;

7) valib, hindab kriitiliselt ja kasutab sihipäraselt teabeallikaid.

Eesti keele oskus tähendab eesti kirjakeele valdamist keele nelja osaoskuse (lugemise, kirjutamise, kõnelemise ja kuulamise) valdkonnas.

Lugemisoskust arendatakse erinevate valdkondade tekstide lugemise, nende sisu analüüsimise ja kriitilise hindamise teel. Õpetuses jälgitakse, et käsitletavate tekstide raskusaste kasvaks vastavalt lugemisoskuse arenemisele, et oleks esindatud niihästi seotud (kirjeldavad, jutustavad) kui ka sidumata tekstid (tabelid, graafikud, loetelud jt). Lugemisoskuse arendamise oluline osa on sõnavara laiendamine, selleks omandatakse kogu aineõppes süstemaatiliselt uusi sõnu (vähem tuntud sõnu, võõrsõnu, piltilikke väljendeid). Lugemispädevuse tähtis komponent on oskus leida vajalikke tekste niihästi trükitud kui ka elektroonilistest allikatest ning nendest tekstidest vajalikku teavet. Lugemisoskuse arendamise laiem eesmärk on kriitilise teabekasutaja kujundamine.

Kirjutamisoskust arendatakse erineva eesmärgi ja ülesehitusega tekstide loomise teel. Valdav osa tekstitüüpe, mida õpilased aineõppes loovad, on neile ülesehituselt ja nõuetelt tuttavad juba põhikoolist. Kirjutamisoskuse arendamise ülesanne on saavutada nende tekstide loomisel meisterlikkus. Oluline on oskus kirjutada teksti alustekstide põhjal, samuti oskus siduda oma tekstiga teistest tekstidest saadud teavet, viidata, tsiteerida ja refereerida. Kirjutamispädevuse Lisa 20

Eesti keel: Kirjandi- ja kõneõpetuse ainekava

Abja Gümnaasiumi gümnaasiumiosa õppekava

vältimatu eeldus ja komponent on hea ja toimiv õigekirjaoskus. Seetõttu kinnistatakse ning arendatakse kirjutamisülesannete kaudu pidevalt ka õigekirjaoskust.

Kõnelemisoskuse arendamise keskne ülesanne on arendada võimet valida suhtlusolukorrast ja vestluspartnerist lähtuvalt sobiv toon ning stiilivahendid. Oluline on ka oskus suhtlust alustada, arendada ning tõrjuda. Kõnelemisoskust arendatakse erinevate suhtlusülesannete kaudu, paari- ja rühmatööde aruteludes, klassi ees esinedes ning koha pealt vastates. Reaalelulisi suhtlusolukordi harjutatakse rollimängudes. Kõnelemisoskuse tähtis komponent on argumenteerimisoskus, võime oma seisukohti esitada ja kaitsta, kasutades nii ratsionaalseid, emotsionaalseid kui ka eetilisi põhjendusi. Argumenteerimisoskust arendatakse arutelude, diskussioonide ning ümarlaua vormis. Kuulamisoskuse arendamise eesmärgid on vestluspartneri suhtluseesmärgi mõistmine, veenmise ja manipuleerimise äratundmine ning suulises vormis esitatud teabe ja aimetekstide mõtte mõistmine. Oluline on avalikule esinejale sisukate teemast lähtuvate küsimuste esitamise oskus.

Kuulmisoskuse arendamiseks võib kasutada aruteludest või loengutest kokkuvõtete tegemist ning poliitiliste kõnede analüüsi.

6. Õppeaine kirjeldus

Kirjandi- ja kõneõpetuse kursus keskendub suulise eneseväljenduse, eesmärgistatud kuulamise ja argumenteeritud esinemise ning tagasiside arendamisele. Samuti erinevate tekstide analüüsi- ja kirjutamisoskusele.

Eesti keel on ühtaegu kooli õppekeel ja keskne õppeaine. Eesti keele valdamine loob eeldused kõigi õppeainete edukaks omandamiseks, samaaegu arendavad kõik õppeained keelekasutuse põhipädevusi: sõnavara mõistmist ja kasutamise oskust, teksti mõistmist ja tekstiloomet ning pädevust suuliselt ja kirjalikult suhelda. Seega kujuneb õpilaste funktsionaalne ja kriitiline kirjaoskus välja eesti keele ning teiste õppeainete õppetegevuse tulemusel.

Valikkursuse sisu jaguneb kaheks seotud, kuid tunnetuslikult erinevaks valdkonnaks:

suhtlemisalasteks teadmisteks ning praktiliseks keeleoskuseks. Keelealaste teadmistega luuakse teoreetiline ja metakognitiivne alus praktilise keeleoskuse arendamisele. Ühtlasi avardavad teadmised keelest, selle kasutusest ja toimimisest õppimise, töö, isikliku ning avaliku elu valdkonnas õpilaste maailmapilti, andes ülevaate tekstide osast inimese ja ühiskonna toimingutes.

Kursusega püütakse tekitada õpilastes huvi tekstiloomet vastu laiemalt ning anda neile baasteadmistega võrdses mahus praktilisi oskusi. Keeleteadlikkuse ning praktilise keeleoskuse arendamine valmistab õpilast ette toimima nüüdisaegse infoühiskonna tegusa liikmena; ajama enda, lähedaste ja huvirühma asju; haridusele vastavat tööd otsima ja sellega keeleliselt toime tulema ning elukestvalt õppima. Hea keeleoskus on iga inimese jaoks ühiskonnas eduka toimimise vältimatu eeldus. Seetõttu on praktilise keeleoskuse arendamine eesti keele kui õppeaine keskne osa, mida toetab keeleteadmiste omandamine.

Süsteemaatiline ülevaade antakse meediast ja mõjutamisest. Tänapäeva ühiskond on infoühiskond, milles meedial on keskne roll ühiskondlike protsesside ja tarbimiskäitumise mõjutajana. Käsitletakse reaalsuse konstrueerimist meedia vahendusel ning kuidas ja milliste keeleliste vahenditega luuakse samast nähtusest erinevaid käsitlusi. Sellega seoses selgitatakse ajakirjanduseetikat. Käsitletakse ka reklaami ja selle mõjutamisvõtteid, elektroonilist meediat ja selles tekkinud uusi suhtlusvõimalusi ning nendega seotud ohte ja manipuleerimisvõimalusi.

Kõne- ja kirjandiõpetusega kujundatakse kriitilist meediatarbijat.

Süvendatult vaadeldakse teksti keele ja stiili küsimusi. Käsitletakse erinevate tekstiliikide keelelisi ja stilistilisi erinevusi, vaadeldakse sõnavara stiililisi kihistusi ja tähendusnüansse ning kirjutamise komponente ja nõudeid eri tekstiliikide keelele. Süsteemaatiline ülevaade antakse põhilistest stiilivigadest.

Kirjutamisoskust arendatakse erineva eesmärgi ja ülesehitusega tekstide loomise kaudu. Selle oluline osa on võime siduda oma tekstiga teistest tekstidest saadud infot ning arvestada, viidata, tsiteerida ja refereerida teisi tekste, s.o kirjutada alustekstide põhjal. Kirjutamispädevuse vältimatu eeldus ja komponent on hea ning toimiv õigekirjaoskus. Kõnelemisoskus tähendab nii oskust

esineda kui ka võimet valida suhtlusolukorrast ning vestluspartnerist lähtuvalt sobiv toon ja stiil, Lisa 20 Eesti keel: Kirjandi- ja kõneõpetuse ainekava
Abja Gümnaasiumi gümnaasiumiosa õppekava
samuti võimet suhtlust või teemat alustada, arendada ning tõrjuda. Kuulamisoskuse arendamise eesmärk on mõista

vestluspartnerit ja esinejat, tunda suulistes meediakanalites ära faktiinfo ja arvamus ning mõjutamine ja manipuleerimine; olla valmis esitama täpsustavaid küsimusi ning vastuväiteid.

7. Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) tunneb tüüpilisi suhtlusolukordi, kõne liike, avalikule esinemisele esitatavaid nõudmisi;
- 2) argumenteerib veenvalt ja oskab kaitsta oma seisukohti;
- 3) moodustab ja esitab teemakohaseid küsimusi;
- 4) koostab ning esitab eri liiki kõnesid (olmekõne, akadeemiline ja kohtukõne);
- 5) teeb ettekande näitvahenditega;
- 6) jälgib tolerantselt ja kriitiliselt diskussiooni ning annab tagasisidet.
- 7) tunneb suulise ja kirjaliku keele norme ning etiketti;
- 8) oskab eakohasel tasemel analüüsida ajastuomaseid keelenähtusi.
- 9) oskab koostada arutlevat teksti

8. Õppesisu

Kõne kui suhtlusolukord. Kommunikatsioonimudel. Verbaalne ja mitteverbaalne suhtlus.

Suhtlustõkked. Kõne veenvuse tegurid. Kehakeel. Argumenteerimine ja emotsionaalsus.

Kõne koostamine ja esitamine. Kõne kui suulise monoloogi ja dialoogi liigid (ettekanne, sõnavõtt, koosolek, läbirääkimised, väitlus, repliik vm). Kõne eesmärgid. Kõne osad. Suulise kõnesündmuse ettevalmistamise etapid. Näitlikustamine. Esinemishirm. Parakeel. Esinemisstiil ja -kultuur.

Kõne kuulamine ja kõnele reageerimine. Repliik ja küsimuste esitamine. Erinevad kuulajatüübid.

Kuulamistakistused.

Keel suhtlus- ja tunnetusvahendina. Suulise ja kirjaliku suhtluse ning teksti erinevused. Stiil ja stilistika. Keele kasutusvaldkonnad ja stiil. Asjalikkus ja isikupära. Viisakus ja sõbralik toon.

Võimukus, vulgaarsus ja suhtlusvead. Ametlik stiil, publitsistlik stiil ning teadusstiil. Stiilivärving, stiiliviga; keele kasutusvaldkondade tüüpilised stiilivead. Ilukirjandusstiil ja poeetika.

Eesti sõnavara; tähendus ja stiilijooned. Oma sõnavara rikastamise võimalused. Keele

kujundlikkus ja loov keekekasutus. Tekstide võrdlev analüüs (eesmärgid, kasutuskontekst, grammatilised erijooned, sõnavara, stiil). Võrgusuhtluse keelevalikud.

Teadlik kirjutamine. Kirjutamise eesmärk, adressaat, pealkiri, probleem, põhiidee. Teksti ainestik, materjali kogumine ja süstematiseerimine. Teema, selle varasemad käsitlused ja tahud. Teksti ülesehitus ja sidusus. Lõigu ülesanne (allteema, väide, selgitus, tõestus, järeldus, üldistus). Arutlev kirjutamine. Oma teksti toimetamine.

9. Hindamine

Hindamisel lähtutakse vastavatest gümnaasiumi üldosa sätetest. Hinnatakse nii teadmisi ja nende rakendamise oskust, kuid ka üldpädevuste saavutatust.

Kursuse „Eesti keel (kirjandi- ja kõneõpetus)“ hindamisel arvestatakse tundides tehtud töid, mis näitavad õpitulemuste saavutatust, hinnatakse ja arvestatakse vastavalt hindamise alusele.

Oluline roll on suulisel eneseväljendusel ja kuulamisoskusel.

10. Õppevara

Ehala, M. Eesti keele struktuur. Martin Ehala, 1997

Kraut, E. jt. Eesti õigekeel. Gümnaasiumi õigekeelsusõpik. Tallinn : Koolibri, 2000

Praktiline eesti keel 1. ja 2. osa. Kännimees, 2012

Ehala, M. Keel ja ühiskond. Kännimees, 2012

Erelt, M. Eesti keele õpik 11.kl. Tallinn : Koolibri, 1996

Kraut, E. Eesti õigekeel. Tallinn : Koolibri, 1998

Kiin. Eesti õigekeele töövihik. Koolibri, 2008

Liivaste. Õige emakeele harjutusi. Koolibri, 2004 Lisa 20 Eesti keel: Kirjandi- ja kõneõpetuse ainekava

Abja Gümnaasiumi gümnaasiumiosa õppekava

Täna kirjutame kirjandit. Argo Kirjastus, 2008

Kõne- ja kirjandiõpetusealased ülesanded ja tekstid Internetist

Kirjanduse kursused

10. klass

Kirjanduse 1. kursus (Kirjandus antiigist 19. sajandini) – 35 tundi

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) iseloomustab õppematerjalidele toetudes eri ajastute kirjandust ja kirjandusvoole, nimetades nende ajapiirid ja tunnused, tähtsamad žanrid, teosed ning autorid;
- 2) nimetab eesti kirjanduse tähtsamaid arenguperioode, olulisemaid autoreid ja kirjanduslikke rühmitusi;
- 3) määrab eesti kirjanduse tekkeaja ning võrdleb selle kujunemist muu Euroopa kirjanduse arenguperioodidega;
- 4) mõistab ning hindab käsitletavate kirjandusteoste humaanseid, eetilisi ja esteetilisi väärtusi;
- 5) on tervikuna läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt neli proosa- või draamateost, tundes teoste ning nende autorite kohta üldises kultuuri- ja kirjandusloos.

Õppesisu

Temaatika

Kultuuri mõiste. Maailma loomise müüdid ja muistendid; eri rahvaste loomismüüte. Kirja ja kirjanduse sünn. Vana-Kreeka müüdid. Antiikkirjandus (Homeros, Sophokles, Vergilius jt). Kirjanduse põhiliikide ja žanride teke. Piibel kui kirjanduse alustekst. Keskaja kirjandus (saaga, kangelaseepos, rüütliromaan, keskaegne luule ja draama jm). Renessansikirjandus (Dante Alighieri, Francesco Petrarca, Giovanni Boccaccio, Thomas More, William Shakespeare, Miguel de Cervantes jt). Barokk-kirjandus (Pedro Calderón). Klassitsistlik kirjandus (Molière). Valgustuskirjandus (Daniel Defoe või Jonathan Swift; Voltaire, Johann Wolfgang Goethe jt). Romantism (Aleksandr Puškin või George Gordon Byron; Victor Hugo või Walter Scott või Prosper Mérimée jt). Realism ja naturalism (Honoré de Balzac või Gustave Flaubert või Stendhal või Fjodor Dostojevski või Lev Tolstoi või Émile Zola jt). Estetism (Oscar Wilde). Romantismijärgne luule, sümbolism (Walt Whitman või Charles Baudelaire või Rainer Maria Rilke või Eino Leino või Rabindranath Tagore jt). Realistlik draamakirjandus (Anton Tšehhov või Henrik Ibsen või August Strindberg jt). Eesti kirjanduse lätetel (kroonikad, vaimulik kirjandus, ilmalik kirjandus, juhuluule). Rahvusliku ilukirjanduse algus (Kristjan Jaak Peterson). Rahvusliku ärkamisaja kirjandus (Friedrich Robert Faehmann, Friedrich Reinhold Kreutzwald, Lydia Koidula jt). Realistliku kirjanduse algus (JuhanLiiv, Eduard Vilde).

Arutlustemasid

Kirjandus kui inimkonna ja tema kultuuri peegelpilt. Murrangulised pöörded ühiskonnas, selle kajastused kirjanduses. Kirjanduslikud ajastud, voolud, meetodid, nende ajapiirid ja tunnused, tähtsamad žanrid, autorid ja teosed. Kirjanduse roll ja tähtsus ühiskonnas eri ajastutel ja kultuurides. Eri ajastute kirjanduslikud esteetikad, erinevad elutunnetused ja selle väljendused. Ajaülesed probleemid, laiahaardeline ja mitmekülgne elu- ja inimesekujutus. Muistsete müütide ja rahvapärimate kandumine kirjandusse. Arhetüüpsed teemad ja motiivid. Arhetüüpsed süžeed ja tegelased. Karakterite individuaalsus ja inimsuhete keerukus. Inimlikud voorused ja pahed, väärtused ja puudused. Tegelaeste eetilised sihid, sotsiaalsed ja psühholoogilised probleemid. Inimeste mõtete ja tegude ühiskondlik tingitus. Jumalause (kristluse) roll ühiskonnas, religioossed tõesed ja konfliktid. Inimese orjastamine ja ahistamine, sotsiaalsed normid ja tabud, võimu omavoli. Teise (naise, võõra, veidra) kujutamine. Võitlus inimese kui isiksuse vabastamise eest, usk elu

tähtsusesse. Rahvuskirjandus kui rahvuskultuuri kestmise tagatis. Rahvuslikud väärtused: keel ja kultuur. Minevikutõlgendused ja kujutlused tulevikust. Looduse kujutamine kirjanduses. Loomuliku ja haritud inimese ideaal. Mõistuse ja tunnete tasakaal ja konflikt inimeses. Igavesed väärtused ja idealistlikud unistused. Humaansed ideaalid: vabadus ja armastus. Loomise võlu ja vägi. Andekuse (geniaalsuse) mõistatus. Kirjanduse filosoofiline sügavus. Fantaasia- ja muinasjutumaailmad. Imed, maagia ja üleloomulikkus. Erandlikud ja tavapärased olukorrad, koomika, traagika, dramatism ja tragikoomika. Elu tõepärane ja idealiseeritud kujutamine. Ühiskondlike olude kriitika. Elulaad, kombed ja moraal eri ajastutel ja kultuurides. Jne.

Mõistedantiikkirjandus, arhetüüp, draama, dramaatika, eepika, eepos, klassitsism, kultuur, lüürika, maagiline realism, müüt, naturalism, novell, realism, renessanss, romaan, romantism, saaga, sonett, sümbolism, utopia, valgustus.

Terviklikult käsitletavat teosed

Õpilane loeb läbi vähemalt neli pikemat tervikteost eesti või maailmakirjandusest kursuse õppesisus nimetatud autoritelt.

Kirjanduse 2. kursus (Kirjandusteose analüüs ja tõlgendamine) – 35 tundi

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) on tuttav vähemalt kolme kirjaniku loomingulooga, mõistab nende loomingu tähtsust kultuuri- ja kirjandusloos ning iseloomustab autorite stiili;
- 2) analüüsib ja tõlgendab loetud proosateoste sisu- ja vormivõtteid: nimetab teema, sõnastab probleemi ning peamõtte, iseloomustab tegevusaega ja -kohta, jutustaja vaatepunkti, tegelaste suhteid, olustikku, sündmustikku ning kompositsiooni;
- 3) analüüsib ja tõlgendab loetud luuletuste sisu ja vormivõtteid: nimetab teema ning põhimotiivid, iseloomustab vaatepunkti, kujundi- ja keelekasutust, riimi, rütmi ja salmilisust, kirjeldab meeolelu ning sõnastab mõtte;
- 4) hindab käsitletavate kirjandusteoste humaanseid väärtusi, märkab teostes peituvaid eetilisi ja esteetilisi väärtusi, suhestab oma ja kirjandusteose väärtuste maailma, põhjendab oma kirjanduslikke eelistusi ja lugemiskogemusi;
- 5) on läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt kolm pikemat proosateost, lisaks novelle ja ühe eesti autori luuletuskogu.

Õppesisu

Kirjanduse olemus ja roll

Ilukirjandus kui sõnakunst. Fiktionaalsus ja faktuaalsus. Kirjandusteose ühiskondlik, ajalooline, moraalne, rahvus- ja maailmakultuuriline, keeleline, tundeline väärtus. Kirjandus kui inimese siseilma ja välismaailma (looduse ja ühiskonna) kujutaja. Kirjandus kui maailma avaja, väljendaja ning uute seoste looja. Kirjandus kui eetiliste ja esteetiliste tõekspidamiste kujundaja.

Autorikeskne lähenemine kirjandusele

Autori ja teose seosed, elu- ja loominguloolisus, positivism kirjandusuurimises. Autori maailmavaade, selle kujunemine konkreetseis ühiskondlikes oludes ja avaldumine tema teostes.

Autori kuulumine koolkonda või rühmitusse, koht ajastus, traditsioonis, rahvuskirjanduses.

Kirjandus kui kirjaniku elu ja keskkonna peegeldus. Omaelulooline kirjutamine.

Lugejakeskne lähenemine kirjandusele

Kirjandusteose ja lugeja suhe. Lugejaoskused. Tegelik lugeja: tema isiklik elukogemus, põlvkondlik või sotsiaal-kultuuriline kuuluvus. Ideaalne ehk mudellugeja. Individuaalne ja rühmalugemine. Lugemismudelid: mõistmisvõimaluste paljus, eri lahenduste dialoog.

Tekstisisesed lüngad ja lugeja kujutlusvõime. Lugeja ootused. Lugemismuljed. Lugemisnauding.

Lemmikraamat. Lugeja mõjutamine: stereotüübid, argumentatsioon, arhetüübid, koomika.

Tekstikeskne lähenemine kirjandusele. Proosateksti analüüs ja tõlgendamine

Sõnakunsteose sisu ja vormivõtted. Narratiiv, jutustamine ja kirjandusteose vaatepunkt.

Tekstuaalne autor, jutustaja, tegelane, nende omavahelised suhted. Mina- ja tema-jutustus, sisemonoloog, teadvuse vool. Tegelase analüüs: bioloogiline, psühholoogiline, sotsiaalne aspekt.

Karakter ja tüüp. Tegelase suhe iseendaga, teiste tegelastega ning teda ümbritseva maailmaga.

Lugu ja tekst. Süžee ja faabula. Teema, detail, motiiv, sümbol. Moto. Teose miljö, aja- ning ruumikujutus.

Teos kui struktuurne tervik. Kirjandusteose kompositsioon. Teose algus ja lõpp. Sissejuhatus, teema arendus, haripunkt, pööre ja lahendus. Konflikt ja intriig. Puänt. Teose probleemistik (küsimused) ja ideestik (vastused). Põhiidee. Teose stiil. Alltekst kui varjatud tähenduskiht.

Allusioon. Paroodia ja travestia. Intertekstuaalne ehk tekste seostav käsitlusviis: teose avamine teiste tekstide vormilisel või sisulisel taustal.

August Gailit, Mehis Heinsaar, Ernest Hemingway, Herman Hesse, Erich Maria Remarque, Jerome David Salinger, Juhan Smuul, Anton Hansen Tammsaare, Mats Traat, Anton Tšehhov, Friedebert Tuglas, Mati Unt, Peet Vallak, Oscar Wilde, Virginia Woolf, Tõnu Õnnepalu jt.

Tekstikeskne lähenemine kirjandusele. Luuleteksti analüüs ja tõlgendamine

Luule ja lüürika olemus. Lüürika kui sisemine enesevaatlus, tunde või mõtte väljendus, mina avamine. Lüüriku mina vaatepunkt. Lüüriline eneseväljendus ja lüüriline kirjeldus. Luule kui värsskõne. Luuletuse sisu ja vorm (väljendus). Stroof. Refraan. Luuletus kui vormisidusalt väljendatud mõte. Temaatilise ühtsuse ja kontrastipõhimõtte. Luulekeele kujundlikkus. Luule musikaalsus: rütm (värsimõõdud) ja riim (alg- ja lõppriim). Keeleluule. Stilistilised võtted: kõla-, kõne- ja lausekujundid. Kõlakujundid: hääliku- ja sõnakordused, helijäljendus, kõlasümboolika. Kõnekujundid: epiteet, võrdlus, metafoor, isikustamine, sümbol, allegooria, metonüümia, hüperbool, oksüümoron. Lausekujundid: kordus, mõttekordus, astendus, retooriline küsimus, väljajätt, sõnamäng, siire. Piltluule, anagramm. Koomiline stiil luules: huumor, ironia, grotesk, sarkasm.

Artur Alliksaar, Betti Alver, Ernst Enno, Doris Kareva, Ilmar Laaban, Kalju Lepik, Juhan Liiv, Viivi Luik, Paul-Eerik Rummo, Hando Runnel, Marie Under, Debora Vaarandi, Juhan Viiding, Henrik Visnapuu jt.

Mõisted

Allegooria, alltekst, allusioon, anagramm, autobiograafia, eepika, ellips, epiteet, faabula, grotesk, ironia, isikustamine, kalambuur, keeleluule, kõlasümboolika, luule, lüürika, lüüriline mina, memuaarid, metafoor, metonüümia, miljöö, motiiv, moto, narratiiv, omaeluloolisus, paroodia, piltluule, proosa, päevik, refrään, reisikiri, retooriline küsimus, riim, rütm, sarkasm, siire, sisemonoloog, stroof, sümbol, süžee, teema, travestia, vaatepunkt, võrdlus, värsimõõt.

Terviklikult käsitletavat teost

Õpilane loeb vähemalt kolm pikemat proosateost, lisaks novelle eesti ja välisautoritelt ning ühe eesti autori luuletuskogu.

Kirjanduse 3. kursus (Müüt ja kirjandus) – 35 tundi

1. Kursuse lühikirjeldus

Kursuse eesmärk on tutvustada kirjanduse kõige vanemat kihistust – müüte – ning näidata vana pärimuse seost ilukirjanduse ja kultuuriga. Müüdi ja kirjanduse suhetele keskendumine võimaldab avastada nende seoseid, leida ajatuud arhetüüpe nende ajalikes avaldustes, mõista intertekstuaalseid suhteid ning maailmakirjanduse ja folkloori ühtsust. Müüdi kaks poolt – loolisus ja tunnetuslikkus – annavad hea võimaluse vanade lugude kaudu uurida väärtuste jäävust ja muutumist ajas ning mõtestada maailma oma elukogemusest lähtuvalt.

Kursust on soovitatav õpetada 12. klassis, sest seoste leidmine ja üldistuste tegemine eeldab õppijalt mitmekülgset lugemust ning arenenud lugejaoskusi, head analüüsi-, sünteesi- ja hindamissuutlikkust. Kirjandustunnis uuritakse müütidest pärit väljendite tekkelugu, võrreldakse vanade eestlaste ja teiste vanade rahvaste maailmapilti, leitakse müütide ning uskumuste kajastusi ilukirjandusteostest, uuritakse võrdlevalt arhetüüpsete tegelaste või kujundite väljendust eri maade müüdi loomes ja ilukirjanduses, analüüsitakse mõnd tänapäeva müüdi tekkelugu jne. Kirjandusteoste mütopoeetilise käsitluse kõrval võib rakendada teisigi, näiteks psühholoogilisi või semiootilisi analüüsi- ja tõlgendusvõimalusi.

Kursusele on lisatud terviklikult käsitletavate teoste nimekiri, et võimaldada lähilugemiseks leida kursuse sisuga enim seotud teoseid. Samas on nimekiri avatud, st õpetaja võib oma lugemiskogemusest või uudiskirjandusest lähtuvalt soovitada õpilastel lugeda teisigi eesti või maailmakirjanduse autorite teoseid, mis seostuvad sisuliselt kursuse teemaga.

2. Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) kirjeldab mütopoloogilisi elemente eestlaste maailmapildis;
- 2) teab eesti rahvuseepose sünnilugu ja sisu ning kultuuri- ja rahvusloolist tähtsust;
- 3) selgitab müüdi kui arhetüüpse žanri ja tänapäeva müütide olemust ning mõtestab pärimust õpitust ja iseenda kogemusest lähtuvalt;
- 4) nimetab arhetüüpseid müüdimotiive ja leiab neid käsitletavatest ilukirjandusteostest;
- 5) tunneb loetud müütide ja arhetüüpsete tegelastega seotud narratiive ja motiive ning leiab neid käsitletavatest ilukirjandusteostest;
- 6) analüüsib kirjandusteoste teemat, süžeed ja tegelasi nii müüdimotiividest kui ka eetilistest ja

esteetilistest väärtustest lähtuvalt;

7) tunneb ära ja analüüsib folkloorse pärandi kasutamist autoriloomingus ning selgitab kirjandus(teos)e tähenduse muutumist ajas;

8) on terviklikult läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt neli proosa- või draamateost.

3. Õppesisu

Müüt, muistend, muinasjutt

Müüdi olemus. Maailma loomise müüdid ja muistendid; eri rahvaste loomismüüte; Friedrich Robert Faehlmanni müütilised muistendid. Eestlaste mütoloogiline maailmapilt: vaimud, haldjad, maaalused, nõiad, targad, triksterid, vanapagan jt üleloomulikud olendid. Alusteoseid: Matthias Johann Eisen „Eesti mütoloogia“, Karl Kello „Draakoni märgi all“, Hasso Krull „Loomise mõnu ja kiri“, Lennart Meri „Hõbevalge“ jt. Felix Oinas „Tuul heidab magama“. August Kitzberg „Libahunt“, Aino Kallas „Hundimõrsja“, Andrus Kivirähk „Mees, kes teadis ussisõnu“. Muinasjutt kui kirjanduse ja müüdi vahelüli, kunstmuinasjutt: Anna Sakse „Lillemuinasjutud“, Oscar Wilde „Õnnelik prints“. Muinasjutu dekonstrueerimine: Paul-Eerik Rummo „Tuhkatriinumäng“, Jaan Kaplinski „Kaks päikest“. Võrdlev mütoloogia: rändmotiivid. Kunstnikumüüt: kirjanik kui Looja.

Pärimus kirjanduses

Eepiline minevik. Sumeri „Gilgameš“. Vana-Kreeka müüdid ja nende töötlused: Sophokles „Kuningas Oidipus“, Albert Camus „Sisyphose müüt“. Piibli müüdid ja nende töötlused: keskaegne draama „Aadama mäng“, Dante Alighieri „Jumalik komöödia“, Ain Kalmus „Juudas“, Marie Under „Tuudaimimarjad“. Eepos: Homeros „Ilias“, „Odüsseia“. Keskaegsed kangelaseeposed: „Vanem Edda“, „Rolandi laul“, „Laul minu Cidist“, „Nibelungide laul“, „Beowulf“. Rahvuseeposed: Elias Lönnrot „Kalevala“, Friedrich Reinhold Kreutzwald „Kalevipoeg“. „Kalevipoja“ motiivid luules ja proosas. Argimütoloogia ja rahvapärimus. Müüt kirjanduses ja tänapäeva kultuuris (ideoloogias, massikultuuris; positiivsed ja negatiivsed eeskujud). Friedebert Tuglas „Maailma lõpus“, Mati Unt „Argimütoloogia“.

Pärimuse mõtestamine

Arhetüüp ja arhitekt. Arhetüüpsed teemad ja motiivid: leping kuradiga, ohverdamine, lahkumine kodunt, ohtuderikas vaimse kasvamise teekond ja kojujõudmine, saatus ja õnn jt. Vastandite võitlus: ilus ja inetu, hea ja kuri, põrgu ja paradiis, armastus ja kättemaks, süüd ja surm, õitseng ja hääbumine, kangelaslikkus ja kuritöö jm. Arhetüüpsed müüdimotiivid: kangelase eriline süüd, päritolu, vägiteod, ohud teel, surm, elu pärast surma. Arhetüüpsed tegelasi: Odysseus, Achilleus, Narkissos, Pygmalion, Sisyphos, Oidipus, Kain, Taavet, Koljat, Magdalena, Juudas, Ahasveerus, Hamlet, Faust, Robinson Crusoe, Gulliver, don Quijote, Don Juan, Casanova, Dracula jt; kurat, libahunt, kratt, hiiud, näkk, ingel, vaeslaps, Kalevipoeg, Vanapagan jt. Arhetüüpsed sümbolid ja kujundid: ring, rist, labürint, kolmjalg, kaheksakand, ilmapuu, välg, taevataht, päikesevanker, jumalikud kaksikud jt; valge laev, sinilind, (sõnajala)õis, lahtised allikad, õnnemaa, paradiis, põrgu jm. Intertekstuaalne lähenemisviis: teose avamine teiste tekstide vormilisel või sisulisel taustal.

Mõisted

Argimütoloogia, arhetüüp (arhetüüpne teema, motiiv, kujund, tegelane, süžee), arhitekt, eepos, intertekstuaalsus, kangelaseepos, kunstmuinasjutt, muistend, mütoloogia, müüt, pärimus, rahvuseepos.

Terviklikult käsitletavat teosed

Õpilane loeb läbi vähemalt neli teost järgnevast kirjandusteoste loendist.

Margaret Atwood „Penelopeia“, Mihhail Bulgakov „Meister ja Margarita“, Maurice Druon „Zeusi mälestused“, Johann Wolfgang Goethe „Faust“ (I osa), Herman Hesse „Stepihunt“, Haruki Murakami „Kafka mererannas“, Viktor Pelevin „Õuduse kiiver“, Terry Pratchett „Eric“, Sophokles „Kuningas Oidipus“, Anton Hansen Tammsaare „Põrgupõhja uus Vanapagan“, Friedebert Tuglas „Maailma lõpus“, Oscar Wilde „Dorian Gray portree“, Jeanette Winterson „Taak“.

11. klass

Kirjanduse 4. kursus (Kirjanduse põhiliigid ja žanrid) – 35 tundi

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) eristab õppematerjalidele toetudes kirjanduse põhiliike ja žanre, analüüsib teoseid liigi- ja žanritunnuste põhjal;
- 2) analüüsib romaani alaliike ning toob näiteid autorite ja teoste kohta;
- 3) toob esile käsitletud teoste teema, probleemistiku ja ideestiku, analüüsib tegelasi ja nende suhteid, loob seoseid nüüdisajaga ning tsiteerib ja refereerib oma väidete kinnitamiseks teksti;
- 4) nimetab luuleteksti žanri, teema ja põhimotiivid, sõnastab selle mõtte ning analüüsib keele- ja kujundikasutust;
- 5) eristab näitekirjanduse põhižanre ja nende alaliike, arutleb näidendis käsitletud teemade ja probleemide üle ning analüüsib tegelaste suhteid;
- 6) selgitab ja kasutab praktikas peamisi tekstianalüüsis vajalikke mõisteid ja kujundeid ning analüüsib ilukirjanduslikku keelt ja stiili;
- 7) on tervikuna läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt neli proosa- või draamateost ning ühe eesti autori luuletuskogu.

Õppesisu

Ilukirjanduse põhiliigid ja žanri mõiste

Ilukirjanduse põhiliigid. Lüüriiliste, eepiliste ja dramaatiliste tekstide olemus. Žanri mõiste. Kirjandusvoolu ja -žanri stiil. Kirjandusteose stiil kui mõtte ühtsus ja väljendusvahendite korrastatus.

Eepika

Eepos, romaan, novell, jutustus, miniatuur. Romaani süünd ja muutused. Romantiline romaan:

Emily Jane Brontë „Vihurimäe“ või Selma Lagerlöf „Gösta Berlingi saaga“ või Prosper Mérimée „Carmen“ või George Sand „Väike Fadette“. Realistlik romaan: Honoré de Balzac „Isa Goriot“ või Fjodor Dostojevski „Kuritöö ja karistus“ või Gustave Flaubert „Madame Bovary“ või Stendhal „Punane ja must“ või Anton Hansen Tammsaare „Tõde ja õigus“. Romaani alaliigid.

Kujunemisromaan: Jack London „Martin Eden“ või August Gailit „Ekke Moor“. Ajalooline romaan: Jaan Kross „Keisri hull“ või „Paigallend“ või Mats Traat „Tants aurukatla ümber“.

Psühholoogiline romaan: Virginia Woolf „Tuletorni juurde“ või Eduard Vilde „Mäeküla piimamees“ või Gert Helbemäe „Ohvrilaev“. Maagilis-realistlik romaan: Gabriel García Márquez „Sada aastat üksildust“ või Toni Morrison „Armas“ või Daniel Kehlmann „Maailma mõõtmine“.

Armastusromaan: Knut Hamsun „Victoria“ või Boris Vian „Päevade vaht“ või Doris Lessing „Viies laps“ või Mats Traat „Inger“. Modernistlik romaan: Franz Kafka „Metamorfoos“ või Karl Ristikivi „Hingede öö“ või Mati Unt „Sügisball“. Postmodernistlik romaan: Margaret Atwood „Teenijanna lugu“ või John Fowles „Maag“ või Kurt Vonnegut „Tapamaja, korpus viis“ või Mati Unt „Doonori meespea“ või Wimberg „Lipamäe“. Novell (Giovanni Boccaccio või Edgar Allan Poe või William Faulkner või Thomas Mann või Jorge Luis Borges; Jaan Oks või Friedebert Tuglas

või Arvo Valton või Ervin Õunapuu jt). Miniatuur (Friedebert Tuglas või Anton Hansen Tammsaare jt). Elulookirjandus, memuaarid (Oskar Luts või Voldemar Panso jt).

Lüürika ja lüroepika

Ballaad, epigramm, haiku, ood, piltluule, poem, sonett, valm. Salmidega ja salmideta luule.

Vabavärss. Sonett: Francesco Petrarca, William Shakespeare, Marie Under, Henrik Visnapuu, Bernard Kangro jt. Modernistlik luule: Betti Alver, Heiti Talvik jt. Vabavärss: Jaan Kross, Artur Alliksaar, Jaan Kaplinski, Paul-Eerik Rummo jt. Laululine luule: Viivi Luik, Hando Runnel, Juhan Viiding jt.

Dramaatika

Tragöödia, komöödia, draama, tragikomöödia. Draama alaliigid: karakterdraama, psühholoogiline draama, olmedraama, ideedraama, ajalooline draama. Tragöödia: William Shakespeare „Hamlet“ või Anton Hansen Tammsaare „Juudit“. Komöödia: Molière „Tartuffe“ või Andrus Kivirähk „Voldemar“. Draama: Johann Wolfgang Goethe „Faust“ (I osa) või Henrik Ibsen „Nukumaja“ või „Metspart“ või Bernard-Marie Koltès „Roberto Zucco“.

Mõisted

Ajalooline romaan, ballaad, draama, dramaatika, eepika, eepos, epigramm, haiku, jutustus, komöödia, kujunemisromaan, lüroepika, lüürika, maagilis-realistlik romaan, miniatuur,

modernism, novell, ood, piltluule, poem, postmodernism, psühholoogiline romaan, realism, romaan, romantism, sonett, sümbolism, tragikomöödia, tragöödia, vabavärss, valm.

Terviklikult käsitletavat teosed

Õpilane loeb vähemalt neli tervikteost, valides nii eepika kui ka dramaatika hulgast, ning ühe eesti autori luuletuskogu.

Kirjanduse 5. kursus (20. sajandi kirjandus) – 35 tundi

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) iseloomustab õppematerjalidele toetudes eri ajastute kirjandust, tähtsamaid voole ja žanre, autoreid ja nende teoseid;
- 2) nimetab eesti kirjanduse tähtsamaid perioode, kirjanduslikke rühmitusi, olulisemaid autoreid ja nende teoseid;
- 3) seostab eesti kirjanduslugu Euroopa kirjanduse perioodide, voolude ja suundadega,
- 4) võrdleb poetikaanalüüsile tuginedes kahte vabalt valitud kirjandusteost, tuues esile ühiseid ja eriomaseid jooni;
- 5) mõistab ning hindab kirjandusteoste humaanseid, eetilisi ja esteetilisi väärtusi;
- 6) on tervikuna läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt neli proosa- või draamateost, tunneb teoste ning nende autorite kohta üldises kultuuri- ja kirjandusloos.

Õppesisu

Temaatika

20. sajandi maailmakirjanduse voolud ja suunad. Modernistlik luule. Sümbolism (Aleksandr Blok). Futurism (Vladimir Majakovski). Imajism (Thomas Stearns Eliot). Sürrealism (Federico García Lorca). Akmeism (Anna Ahmatova). Modernistlik proosa (James Joyce või Franz Kafka või Marcel Proust või Knut Hamsun või Herman Hesse või Virginia Woolf või William Faulkner või Mihhail Bulgakov või Vladimir Nabokov või Kurt Vonnegut või Jerome David Salinger või Mika Waltari jt). „Kadunud põlvkond“ (Ernest Hemingway või Erich Maria Remarque või F. Scott Fitzgerald). Eksistentsialism (Jean-Paul Sartre või Albert Camus). Modernistlik draama (Maurice Maeterlinck või Luigi Pirandello või Bertolt Brecht või Samuel Beckett või Eugène Ionesco või Tennessee Williams või Edward Albee jt). Maagiline realism, postmodernism (Jorge Luis Borges või Gabriel García Márquez või Milan Kundera või Umberto Eco või Günter Grass jt). 20. sajandi eesti luule. Noor-Eesti rühmituse euroopaliku kultuuri taotlus ja luuleuendus. Uusromantism. Gustav Suitsu sotsiaalne kujundlikkus. Ernst Enno sümbolistlikkus või Villem Ridala impressionistlikkus. Siuru rühmituse meelelisus. Tarapita ekspressionistlikkus. Marie Underi luuletemaatika arengusuundi. Henrik Visnapuu armu- ja isamaalüürika. Arbujaate

põhihoiakuid. Betti Alveri mõtte- ja väljenduselgus. Heiti Talviku nägemuslikkus. Pagulasluule tähtsamad autorid ja põhiteemad. Kalju Lepiku rahvuslikkus või Bernard Kangro mütopoesia. Ilmar Laabani või Andres Ehini sürrealism. Stalinistlik luule. Sulaaja luule. Modernism 1960.–1970. aastate luules. Ain Kaalepi vormikultuur. Artur Alliksaare või Juhan Viidingu keelemängud. Kassetipõlvkond: illusioonid ja tegelikkus. Paul-Eerik Rummo valu ja tõetaotlus. Jaan Kaplinski harmooniaotsingud. Hando Runneli rahvuslikkus. Viivi Luige uussümbolism. Luule poliitiline alltekst. Doris Kareva või Indrek Hirve armastusluule.

20. sajandi eesti proosa. Friedebert Tuglase uussümbolistlik novell või Jaan Oksa ekspressiivne novell või Peet Vallaku uusrealistlik novell. August Gailiti uusromantiline romaan. Anton Hansen Tammsaare romaanid. Pagulasproosa tähtsamad autorid ja teosed, žanrid ja põhiteemad: Gert Helbemäe või Ain Kalmus või Bernard Kangro või Albert Kivikas või August Mälk või Karl Ristikivi või Ilmar Talve või Valev Uibopuu või Arved Viirlaid või Helga Nõu jt. 1960.–1980. aastate proosa muutused. Mats Traadi talupojaromaanid. Jaan Krossi ajaloolised ja eluloolised romaanid. Proosa uuenduslikkus: sisemonoloog, eksistentsiaalsus, võõrandumine, grotesk. Mati Unt või Arvo Valton. 1970.–1980. aastate uus põlvkond. Mihkel Muti irooniline romaan. Olmerealism.

20. sajandi eesti draama. Eduard Vilde näidendid või August Kitzbergi draamad või Oskar Lutsu külakomöödia. Anton Hansen Tammsaare psühholoogilised draamad. Juhan Smuuli žanrileidlikkus. 1960.–1970. aastate teatriuendus. Väärtuste kriis Enn Vetemaa näidendites. 1980. aastate vastupanuhoiakud. Ajalooõõrsed, rahvas, mälu ja identiteet Jaan Kruusvalli või Madis Kõivu näidendites.

Arutlusteemasid

Kirjandus kui armastus. Kirjandus kui inimkonna ja tema kultuuri peegelpilt. Murrangulised pöörded ühiskonnas, nende kajastused kirjanduses. Kirjanduslikud voolud ja suunad, nende ajapiirid, sisu- ja vormitunnused, tähtsamad žanrid, autorid ja teosed. Kirjanduse peavoolud ja marginaalsused. Kirjanduse rahvuslik, euroopalik ja individuaalne alge. Kirjanduse kui kunsti iseväärtuse rõhutamine. Teksti ja tegelikkuse suhte muutumine. Elutõde ja kunstitõde. Kirjanduslikud sisu- ja vormieksperimentid, vastuhakk traditsioonidele. Kirjandus kui mõtte ja vormi avangard. Huvi müstilise, ilusa ja erakordse vastu. Kirjanduse aines: elamused, kogemused, aimdused, unenäod. Muistsete müütide ja rahvapärismuste kandumine kirjandusse. Nüüdisaegsed müüdid. Folkloorne pärand autoriloomingus. Filosoofia ja kirjanduse läbipõimutus. Sügavus ja pinnapealsus kirjanduses. Tegevus ja sisekaemus, aktiivsus ja passiivsus kirjanduses. Vaba ja reeglita kirjandus. Kirjandus ja tsensuur. Loomisprotsessi ja inimese sisemaailma kujutamine. Küsimus olemise mõttest ja tähtsusest. Kirjanduse tunnetuslik väärtus. Kirjandus olemise kehtestajana, maailma muutja ja rikastajana. Kirjandus ja ühiskondlik-poliitilised vastuolud. Inimapsüühika kujutamine, eksistentsi piiril. Erandlikud ja tavapärased olukorrad; koomika, traagika, dramatism ja tragikoomika. Inimese suhe loodusega. Naine mehekeskses ühiskonnas. Kirjandus ja vähemused. Mineviku ja kaasaja probleemide põimumine. Põlvkondlikud püüdlused ja ideaalid. Rahvuslik identiteet ja globaliseeruv maailm. Keele ja stiili ilu. Uued vormid ja väljendusvahendid, kujundid ja sõnad. Kirjandus kui mäng. Kirjandus kui provokatsioon. Kirjaniku positsioon ja vastutus ühiskonnas. Autori koht ajastus, rühmituses, traditsioonis ja rahvuskirjanduses. Kirjaniku ja lugeja vahekorra muutumine. Teksti ja lugeja vahekorra muutumine. Kirjandus kui piiride avardamine. Kirjandus teise kogemuse vahendajana. Euroopa kirjandus eetiliste ja humanistlike väärtuste ja hoiakute kujundajana. Eesti ja maailmakirjanduse vahelisi paralleele ja võrdlusi. Eesti kirjandus maailmas. Jne.

Mõisted

Absurdidraama, absurditeater, akmeism, avangardism, eksistentsialism, ekspressionism, futurism, grotesk, imazism, impressionism, maagiline realism, modernism, pagulaskirjandus, postmodernism, sümbolism, sürrealism, uusromantism.

Terviklikult käsitletavat teost

Õpilane loeb läbi vähemalt neli pikemat teost eesti või maailmakirjandusest kursuse õppesisus nimetatud autoritelt.

Kirjanduse 6. kursus (Kirjandus ja ühiskond) – 35 tundi

1. Kursuse lühikirjeldus

Kursuse eesmärk on asetada kirjandusteosed konkreetsemasse ühiskondlikku, sealhulgas poliitilisse ja mõttevoolulisse konteksti: keskmis on kõik see, mis kirjandust ümbritseb ja inspireerib.

Kirjandusteost vaadeldakse ühiskonnaolude taustal, kus tähtsat rolli mängivad ajastu olulisemad ideed ja suundumused, mis tingivad kirjandusteoste temaatika ning vormi. Kursus võimaldab arutleda kirjanduskaanoni ja bestsellerite problemaatika üle ning käsitleda suurele lugejaskonnale ahvatlevaid teoseid (menu- ja hittkirjandust).

Et avardada pilti sõnakunsti võimalustest, tutvustab kursus mõningaid 20. sajandi mõttevoole, millel on oluline roll kirjandusruumi kujundamisel ja mis on mõjutanud nii kirjandusteoste sisu, väljendust kui ka vastuvõttu. Sissevaade võimaldab esitada valitud tekstide näitanalüüsi, samuti mõnest mõttevoolust ajendatud tõlgendusvõimaluse lihtsamat rakendamist. Ilukirjandustekstide kõrval tuleb kursuse jooksul lugeda ka õppeteemadega seostuvat esseistikat ning teha võimaluse korral kirjanduslikku uurimistööd.

2. Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) selgitab kirjanduse ja ühiskonna omavahelisi suhteid, nimetades kirjandusteose sünni ja vastuvõttu mõjutavaid tegureid;
- 2) määrab vähemalt kahe kursuses käsitletud autori ja nende teoste koha ajastus, rühmituses või rahvuskirjanduses;
- 3) toob loetud teksti(katkendi)le tuginedes näiteid ühiskonnaolude ja inimese kujutamise kohta,

arutleb selle teema ja probleemide ning eetiliste ja esteetiliste väärtuste üle;

4) analüüsib kirjandusteost ühest 20. sajandi mõttevoolust lähtudes ning leiab tekstist vastava vaatepunkti kajastusi nii teemade, probleemide kui ka ideede tasandil;

5) on lugenud kirjandus- ja kultuuriloolist esseistikat, kirjutab ilukirjandusteose põhjal essee;

6) on läbi lugenud vähemalt kolm terviklikku proosa- või draamateost ning ühe eesti autori luuletuskogu ja analüüsinud neid.

3. Õppesisu

Kirjandus ja ühiskond

Kirjanduse ja ühiskonna omavahelised suhted. Kirjandus kui ühiskonna kajastaja ning peegeldaja.

Kirjandusteksti eripära kui ühiskondlike olude peegeldus. Kirjanduse sidumine autori elulooga, selle asetamine ühiskondlik-poliitilistesse raamidesse. Kirjandusteose sünni mõjutavad tegurid.

Kirjandusteos kui autori individuaalsuse ja maailmavaate, koolkondliku või rühmitusliku kuuluvuse väljendaja. Kirjandusteose koht ajastus, rühmituses, traditsioonis ja rahvuskirjanduses. Lugeja maitse ning valikud. Kirjanduskaanon. Menu- ja hittkirjandus.

Kirjandus ja poliitika

Poliitika kirjanduse iseloomu ja teemade määrajana. Kirjandus ideoloogia levitamise teenistuses.

Sotsialismiajastu kirjandus, nn sotsialistlik realism. Isikukultuslik kirjandus. Autori positsioon ühiskonnas: võimule vastandujad, võimu toetajad, vaikijad. Keelatud autorid: pagulaskirjanikud (Bernard Kangro, Kalju Lepik jt), tõrjutud autorid (Betti Alver, Uku Masing, Artur Alliksaar jt), dissidendid (Aleksandr Solženitsõn, Johnny B. jt). Ideoloogiline tsensuur: keelatud raamatud ja käsikirjad (Albert Kivikas „Nimed marmortahvilil“, Paul-Eerik Rummo „Saatja aadress“ jt). Keelatud teemad: rahvuslus (Hando Runneli luule jt), okupatsioon ja küüditamine (Valev Uibopuu „Keegi ei kuule meid“, Jaan Kruusvall „Pilvede värvid“ jt), metsavendlus (Ene Mihkelson „Katkuhaud“ jt), religioon (Ain Kalmus „Juudas“, Uku Masingu luule jt) jne. Kirjandusteoste varjatud sõnumid.

Poliitilise situatsiooni kujutamine ja selle mõju inimesele (Joseph Brodsky luule; Mihhail Bulgakov „Koera süda“ või Günter Grass „Plektrum“ või Imre Kertész „Saatusetus“ või Milan Kundera „Olemise talumatu kergus“ või Boris Pasternak „Doktor Živago“ või Viktor Pelevin „Omon Ra“ või David Michell „Pilveatlas“ või Bernhard Schlink „Ettelugeja“ jt). „Kadunud põlvkond“, sõjaromaan (Francis Scott Fitzgerald või Ernest Hemingway või Erich Maria Remarque või Arved Viirlaid „Ristideta hauad“). Düstoopia (Aldous Huxley „Hea uus ilm“ või George Orwell „1984“ jt). Baltisaksa kultuuri ja kirjanduse kajastusi (Edzard Schaper „Maailma lõpp Hiiumaal“ või Camilla von Stackelberg „Tuulde lennanud lehed“).

Kirjandus ja mõttevoolud

(Süva)psühholoogiline kujutamislaid kirjanduses (Margaret Atwood või William Faulkner jt).

Eksistentsialismifilosoofia kirjanduses (Albert Camus või Jean-Paul Sartre). Idamaiste usundite

vastukajasisid läänemaises kirjanduses: zen-budismi ja taoismi mõjud (Hermann Hesse „Siddhartha“ või Jerome David Salinger „Franny ja Zooey“ või Jaan Kaplinski luule jt).

Naisvaatepunkt kirjanduses (Elfriede Jelinek või Doris Lessing jt).

Postkolonialistlik vaatepunkt kirjanduses (Hanif Kureishi või Arundhati Roy või Salman Rushdie jt). New age'i eluviisi kajastusi ilukirjanduses (Carlos Castañeda „Teekond Ixtlani“ jt).

Esseistika ja arvustus

Essee olemus. Kirjandus- ja kultuurilooline essee. Teema ja kirjutamisviisi valik. Esseemeistreid (Umberto Eco, Stefan Zweig, Jaan Kaplinski, Viivi Luik, Lennart Meri, Hando Runnel jt).

Raamatusarjad: „Eesti mõttelugu“, „Avatud Eesti raamat“ jt. Esseekogumikud: „Eesti mütoloogiad“, „Uued mütoloogiad“ jt. Kirjanduse uurimise võimalused ja probleemid. Kirjandusteaduse ja -kriitika mõiste ning uurimisobjekt. Kirjandusteose arvustus. Teose sisu- ning keele- ja stiilikeskne arvustus.

Mõisted

Düstoopia, eksistentsialism, essee, kirjanduskriitika, kirjandusteadus, menukirjandus, naisvaatepunkt, new age, postkolonialism, psühhoanalüüs, sotsialistlik realism, sõjaromaan, zen-budism, taoism, tsensuur, utopia.

Terviklikult käsitletavat teosed

Õpilane loeb vähemalt kolm pikemat proosa- või draamateost ning ühe luuletuskogu kursuse õppesisus nimetatud autoritelt.

12. klass

Kirjanduse 7. kursus (Uuem kirjandus) – 35 tundi

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) nimetab tähtsamaid uuema eesti kirjanduse autoreid ja nende teoseid, tunneb nüüdiskirjanduse peamisi arengusuundi;
- 2) analüüsib ning tõlgendab loetud kirjandusteoste sisu- ja vormivõtteid: nimetab teose teema, sõnastab probleemi ning peamõtte, iseloomustab tegevusaega ja -kohta, tegelaste suhteid, olustikku ja sündmustikku, kirjeldab sõnavaliku eripära ning stiili seoseid teksti sõnumiga;
- 3) analüüsib ja tõlgendab loetud luuletuste sisu ja vormivõtteid: nimetab teema ning põhimotiivid, iseloomustab kujundi- ja keelekasutust, riimi, rütmi, salmilisust või vabavärsilisust, kirjeldab meeleolu ning sõnastab mõtte;
- 4) arutleb loetud uudisteoste üle, kujundab oma arvamuse ja loob seoseid varem loetuga;
- 5) seostab loetut tänapäeva eluolu ja -nähtustega, iseenda, ühiskonna ning üldinimlike probleemide ja väärtustega;
- 6) on läbi lugenud ja analüüsinud vähemalt kolm proosa- või draamateost eesti või maailmakirjandusest, ühe luuletuskogu ning ühe värskest ilmunud uudisteose.

Õppesisu

Kirjandus ja ühiskond

1980. aastad Eesti ühiskonnas ja kirjanduses. Murdepunktid Eesti lähiajaloo, vabadusvõitlus ja sõnavabadus. Kirjanikud vabadusvõitluse kandjatena (Lennart Meri, Arvo Valton, Hando Runnel jt). Pagulaskirjanduse avastamine Eestis, valgete laikude kõrvaldamine, ilmumata teoste avaldamine (Paul-Eerik Rummo, Uku Masing, Madis Kõiv jt). 1990. aastate alguse murrangulised muutused ühiskonnas ja kirjandusel. Kirjanduse roll tänapäeva ühiskonnas.

Eesti nüüdisluule

Murranguaastate sõnavabadus. Luule sisulised, vormilised ja keelelised muutused. „põrandaalune“ ja punkluule: Priidu Beier, Merca, Liisi Ojamaa, Villu Tamme, Tõnu Trubetsky. Etnofuturism: Kauksi Ülle, Jan Rahman jt. Provokatiivne keeleluule: Karl Martin Sinijärv, Kivisildnik, Contra. Intertekstuaalne luule: Hasso Krull, Kalju Kruusa, Aare Pilv. Lauldav luule: Ott Arder, Peep Ilmet, Leelo Tungal, Jaan Tätte, Aapo Ilves. Sotsiaalne vabavärs: Toomas Liiv, Kalev Keskküla, Asko Künnap, Jürgen Rooste jt. 21. sajandi luule otsingud: Kristiina Ehin, Maarja Kangro, Igor Kotjuh, François Serpent (fs), Triin Soomets, Elo Viiding, Tõnu Õnnepalu jt.

Eesti nüüdisproosa

Uuema proosakirjanduse algus: Viivi Luik „Seitsmes rahukevad“ või „Ajaloo ilu“. Muutunud teemad ja vaatepunktid: Mati Unt „Öös on asju“ või Peeter Sauter „Indigo“ või Jaan Undusk „Kuum“. Eneseotsingud ja moodsa tsivilisatsiooni hälbed: Emil Tode (Tõnu Õnnepalu) „Piiririik“ või Ene Mihkelson „Katkuhaud“ või Nikolai Baturin „Sõnajalg kivis“. Eestlaste paroodia ja eneseiroonia: Andrus Kivirähk „Rehepapp“ või Mihkel Mutk „Rahvusvaheline mees“ või Kaur Kender „Yuppiejumal“. Uusim lühiproosa: Tuglase novelliauhinna laureaadid; Jüri Ehlvest „Hobune eikusagilt“, Mehis Heinsaar „Vanameeste näppaja“, Ervin Õunapuu „Eesti gootika“; Jan Kaus või Eeva Park või Tarmo Teder jt. Uusim romaan: Tiit Aleksejev või Indrek Hargla või Rein Raud või Mari Saat jt. Võimalike maailmade kujutamine: Matt Barker või Indrek Hargla või Armin Kõomägi või Urmas Vadi jt. Memuaarid ja päevikud: Jaan Kaplinski või Tõnu Õnnepalu.

Kirjanike veebipäevikud.

Eesti nüüdisdraama

Uued teemad ja vaatepunktid näitekirjanduses. Filosoofiline draama: Madis Kõiv. Elulooline tragikomöödia: Mart Kivastik või Andrus Kivirähk. Inimsuhete psühholoogia: Jaan Tätte. Kirjanduslooline draama: Loone Ots või Jaan Undusk. Grotesk ja absurdikomöödia: Urmas Lennuk või Urmas Vadi. Uusim näitekirjandus.

Kirjanduselu ja kirjanduse institutsioonid

Eesti Kirjanike Liit, Eesti Kirjanduse Selts, Eesti Kirjandusmuuseum, kirjanike muuseumid. Kirjandusväljaanded. Kirjanduspreemiad. Nobeli kirjanduspreemia. Kirjanduskriitika. Kirjanduse tõlkimine. Küberkirjandus. Kultus- ja hittkirjandus.

Uuem maailmakirjandus

Luule: Guntars Godiņš „Öö päike“ või Harvey Lee Hix „Kindel kui linnulend“ või Juris Kronbergs „Maa-alune luule“ või Lassi Nummi „Maa ja taeva märgid“ või Wisława Szymborska „Oma aja lapsed“ jt.

Proosa: Michael Cunningham „Tunnid“ või Jostein Gaarder „Sophie maailm“ või Nick Hornby „Maoli“ või Peter Høeg „Preili Smilla lumetaju“ või Nora Ikstena „Elu pühitus“ või Jean-Marie Gustave Le Clézio „Näljaritornell“ või Daniel Kehlmann „Maailma mõõtmine“ või Hanif Kureishi „Äärelinna Buddha“ või Doris Lessing „Kõige ilusam unelm“ või Cormack McCarthy „Tee“ või Ian McEwan „Tsementaed“ või Toni Morrison „Armas“ või Haruki Murakami „Norra mets“ või Sofi Oksanen „Puhastus“ või Orhan Pamuk „Lumi“ või Viktor Pelevin „Õuduse kiiver“ või Arundhati Roy „Väikeste asjade jumal“ või Jeanette Winterson „Taak“ jt.

Draama: Harold Pinter „Majahoidja“ jt.

Arutlustemasid

Kirjanduse mitmekesistumine ja uuenemine. Ideoloogiad, moraal ja esteetika ümberhinnangute keerises. Uuem kirjandus ja klassikaline ilumõiste. Kirjandus ja ühiskonna valupunktid. Nüüdiskirjandus ja ajalugu. Kirjanduse rahvuslik, euroopalik ja individuaalne alge. Kirjanduse rahvuslikkus ja rahvusülesus. Kirjanduse uued väljendusvahendid. Kirjandus kui ühiskondlik või keeleline provokatsioon. Kirjandus ja postmodernism. Kirjandus ja elektrooniline meedia. Kirjandus ja meelelahutus. Kirjandus kui otsing ja mäng. Reaalsuse ja fantastika põimumine, astumine tundmatusse maailma. Inimese ja maailma suhte kajastusi. Kirjandus kui piiride avardamine. Kirjandus teise kogemuse vahendajana. Euroopa kirjandus eetiliste ja humanistlikeväärtuste ja hoiakute kujundajana. Eesti ja maailmakirjanduse vahelisi paralleele ja võrdlusi. Eesti kirjandus maailmas. Jne.

Mõisted

Absurdikirjandus, arvustus, etnofuturism, grotesk, hittkirjandus, intertekstuaalsus, iroonia, kultuskirjandus, küberkirjandus, memuaarid, paroodia, postmodernism, punkluule, vabavärss, veebikirjandus.

Terviklikult käsitletavat teosed

Õpilane loeb läbi vähemalt kolm tänapäeva kirjanduse proosa- või draamateost eesti või maailmakirjandusest, lisaks ühe luuletuskogu ning ühe värskelt ilmunud uudisteose.

Kirjanduse 8. kursus (Draama ja teater) – 35 tundi

1. Kursuse lühikirjeldus

Kursuse kaudu õpitakse mõistma draamakunsti põhialuseid ja teatri tähendust meie kultuuris. Õppe vältel loetakse ning analüüsitakse draamateoseid, vaadatakse ja mõtestatakse ühiselt teatrietendusi ning täidetakse lihtsamaid dramatiseerimisülesandeid. Kursuse jooksul omandatakse nii teoreetilisi teadmisi kui ka praktilisi oskusi. Teatriajalugu hõlmab vaid väikese osa kogu kursuse mahust, kuid on nüüdisteatri mõistmise seisukohalt siiski vajalik. Põhitähelepanu pööratakse draama olemuse ja teatritegemise spetsiifika selgitamisele ning etenduse analüüsile. Võimaluse korral on soovitatav külastada professionaalset teatrit, kuid analüüsiks sobib ka kooliteatri etendus. Et tutvuda eesti teatriklassikaga, võib kasutada ka arhiivisalvestusi. Teater on olemuselt erinevate kunstiliikide sulam, ühendades muusika, tantsu, kirjanduse, (video)filmi ja kujutava kunsti, mis võimaldab lõimida kursust kunsti- või muusikaõpetusega. Eraldi pööratakse valikkursuses tähelepanu eesti teatri kujunemisele ja praegusele arengule.

2. Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

1) eristab peamisi draamažanre, nimetab nende tunnuseid ja olulisemaid draamateoseid;

- 2) on lugenud läbi ühe draamateose ning analüüsib selle kompositsiooni ja tegelasi;
- 3) tunneb näitekirjanduse ja teatri põhimõisteid;
- 4) leiab seoseid kirjanduse, teatri, kujutava kunsti ja teiste meediumide vahel;
- 5) määrab lavastuse stiili, arvestades nii lavastaja, muusikakujundaja, kunstniku, valgus- ja kostüümikunstniku tööd kui ka näitlejate mängu;
- 6) arutleb teatrietenduse üle, hindab selle väärtusi, analüüsib kujundikeelt ning sõnastab oma vaatamiskogemuse;
- 7) kirjutab teatriarvustuse, rakendades õpitud mõisteid ja mõtestades lavastuses kasutatud teatrimärke;
- 8) teab olulisemaid tähiseid eesti teatri ajaloost;
- 9) on külastanud õppeperioodi vältel vähemalt kaht teatrietendust või vaadanud nende salvestusi;
- 10) seostab lavastust nii võrdlevalt kui ka eristavalt tänapäeva eluolu ja -nähtustega, iseenda ning üldinimlike probleemide ja väärtustega.

3. Õppesisu

Draama olemus

Näidend. Draama mõiste. Tegelasikõne: dialoog ja monoloog, repliik ja remark.

Tegelase analüüs: muutumatu ja muutuv tegelane, avatud ja suletud tegelane. Näitleja rolliloom. Draama keskendatus inimestevahelisele suhtlemisele ning elu teatraalsusele. Draamateose aeg ja ruum. Konflikt, intriig ja probleem. Draamateose kompositsioon. Vaatus, stseen.

Dramaatika žanrid

Dramaatika põhižanrid: tragöödia, komöödia, draama, tragikomöödia. Ajaloolised žanrid: liturgiline draama, müsteerium, moralitee, miraakel. Commedia dell' arte ja tänapäeva improvisatsiooniline teater. Performance ja happening. Farss, jant ja sketš. Koomika liigid: situatsiooni-, karakteri- ja sõnakoomika. Kuuldemäng ja lugemisdraama. Sõnadeta lavastus. Tantsulavastus. Muusikalavastus.

Teatri tähendus ja funktsioonid

Lavastajatöö. Teater kui kollektiivne kunst: lavastaja, näitleja, muusikakujundaja, kunstniku, valguskunstniku ja kostüümikunstniku roll lavastuse valmimisel. Kirjanduse ja teatri suhted: dramatiseering, stsenaarium, libreto, lavastus, etendus. Lavastuse stiil ja atmosfäär. Etenduse vastuvõtt ja teatrikriitika. Teatriarvustus.

Eesti teatri ajalugu

Lydia Koidula ja August Wiera teater. Kutselise teatri sünd. Karl Menning. Estonia teatri ja Draamateatri asutamine. Hommikuteater. Lavastajad: Andres Särev, Kaarel Ird, Voldemar Panso, Jaan Tooming, Mati Unt, Merle Karusoo, Elmo Nüganen, Tiit Ojasoo. Nüüdisteater. Repertuaariteater ja projektiteater.

Mõisted

Commedia dell' arte, dialoog, draama, dramatiseering, etendus, farss, happening, intriig, jant, karakter, karakterikoomika, komöödia, konflikt, kuuldemäng, lavastus, liturgiline draama, lugemisdraama, miraakel, monoloog, moralitee, müsteerium, performance, projektiteater, remark, repertuaariteater, repliik, situatsioonikoomika, sketš, stseen, stsenaarium, sõnakoomika, tragikomöödia, tragöödia, vaatus.

Käsitletavaid draamateoseid

Merle Karusoo „Meie elulood“ või „HIV“; August Kitzberg „Kauka jumal“; Mart Kivastik „Külmetava kunstniku portreed. Viinistu triloogia“; Andrus Kivirähk „Eesti matus“ või „Voldemar“; Lydia Koidula „Säärane mulk ehk Sada vakka tangusoola“; Jaan Kruusvall „Pilvede värvid“; Madis Kõiv „Tagasitulek isa juurde“; Oskar Luts „Tagahoovis“; Hugo Raudsepp „Mikumärdi“; Paul-Eerik Rummo „Tuhkatriinumäng“; Juhan Smuul „Polkovniku lesk ehk Arstid ei tea midagi“; Anton Hansen Tammsaare „Juudit“ või „Kuningal on külm“; Jaan Tätte „Ristumine peatege ehk Muinasjutt

kuldsest kalakesest“ või „Sild“; Mati Unt „Phaeton, Päikese poeg“; Eduard Vilde „Tabamata ime“.